การบูรณาการหลักสูตรสถานศึกษาผ่านพลังสามศิลป์: การผสานตัวชี้วัดระหว่างทางและปลายทาง เพื่อยกระดับการเรียนรู้พื้นฐานสู่สมรรถนะในศตวรรษที่ 21

INTEGRATING ‘THE POWER OF THREE ART FORMS’ INTO THE SCHOOL-BASED CURRICULUM: HARMONIZING FORMATIVE AND SUMMATIVE INDICATORS TO ELEVATE FOUNDATIONAL LEARNING TOWARD 21ST CENTURY COMPETENCIES

ไตรภพ บุญเลิศ*

TRAIPOP BOONLERD

(Received: January 28, 2026; Revised: February 26, 2026; Accepted: May 28, 2026)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอขั้นตอนการบูรณาการหลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนเทศบาลสังขะ สำหรับระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 โดยเริ่มจากการศึกษาและสังเคราะห์แนวคิดหลักการสร้างหลักสูตรและรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการจากทัศนะของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการเรียนรู้ผ่านองค์ประกอบหลัก ได้แก่ หลักสูตรสถานศึกษาในบริบทสมัยใหม่ การกำหนดจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนและการวางบทบาทหน้าที่ของผู้สร้างหลักสูตรให้สอดรับกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรอย่างเป็นระบบ เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ภายใต้ข้อจำกัดด้านบุคลากรในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ประกอบด้วย ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ กระบวนการพัฒนาหลักสูตรแบ่งออกเป็นขั้นตอนสำคัญ เริ่มจากการวิเคราะห์บริบทพื้นฐานเพื่อระบุปัญหาภาระงานและอัตรากำลังครู นำไปสู่การกำหนดบทบาทผู้สร้างหลักสูตรให้มีความคล่องตัวสอดรับกับบริบทสมัยใหม่ และการออกแบบโครงสร้างหลักสูตรบูรณาการสุนทรียศาสตร์เข้าด้วยกัน โดยมีหัวใจสำคัญคือการลดความซ้ำซ้อนและสร้างความยืดหยุ่นผ่านการวิเคราะห์และเชื่อมโยงตัวชี้วัด (Indicator Mapping) ดำเนินการจำแนกตัวชี้วัด “ระหว่างทาง” และ “ปลายทาง” ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ประกอบด้วย ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ เพื่อคัดสรรจุดร่วม

* โรงเรียนเทศบาลสังขะ สังกัดกองการศึกษา เทศบาลตำบลสังขะ

Sangkha Municipal School, Division of Education, Sangkha Subdistrict Municipality

ที่มีความสอดคล้องกัน นำมาออกแบบเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้ ให้ครอบคลุมมาตรฐานการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การบูรณาการสามศิลป์, หลักสูตรสถานศึกษา, โครงสร้างรายวิชา

Abstract

This academic article aimed to present the integration process of the school curriculum of Primary Grade 1–3 at Sankha Municipal School. The study began with a study and synthesis of concepts of curriculum construction principles as well as integrated learning models gained from the experts' perspectives. These elements are considered critical mechanisms of learning management through main components comprising encompassing school curriculum in the modern contexts, defining clear objectives, and positioning the roles of curriculum developers to systematically align with the curriculum development process. The primary goal was to enhance the efficiency of learning management under personnel constraints within the Arts subject group, which includes Visual Arts, Music, and Performing Arts (Dance). The curriculum development process was divided into several key stages starting with a situational analysis to identify challenges regarding workload and teacher-to-student ratios, defining the roles of curriculum developers to ensure agility in a modern context, and designing a curriculum structure integrated with aesthetic disciplines. The main aim of this process was the reduction of redundancy and the creation of flexibility through Indicator Mapping. This involved the classification of 'formative' (process-based) and 'summative' (end-of-course) indicators across Visual Arts, Music, and Performing Arts to identify common intersections. These shared elements were then utilized to design instructional contents and learning experiences to meet all learning standards with maximum efficiency.

Keywords: Integration of Triple Arts, School-Based Curriculum, Course Structure

บทนำ

สถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษา เป็นแหล่งของการแสวงหาความรู้ จึงต้องมีการจัดทำหลักสูตรเป็นของตนเอง หลักสูตรจึงมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาทุกระบบ เนื่องจากข้อกำหนดต่าง ๆ ของหลักสูตรจะเป็นมาตรฐานในการจัดการศึกษาของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งทำให้เป็นแนวทางนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้

สำหรับผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย อีกทั้งยังเป็นแนวทางสำหรับผู้สอนในการดำเนินการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายทั้งในด้านความรู้ เนื้อหาสาระ ทักษะ กระบวนการเรียนรู้และการคิด ทักษะทางสังคม และที่สำคัญคือคุณภาพทางด้านคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์ (ศิวะลักษณ์ มหาชัย และ เอกราช โฆษิตพิมานเวช, 2565) เพื่อให้สอดรับกับความต้องการของโลกและทักษะในอนาคต หลักสูตรการศึกษาต้องปรับเปลี่ยนตัวเอง โดยเฉพาะการปรับหลักสูตรและวิธีการเรียนรู้แนวใหม่ที่สอดรับกับความต้องการของโลกและทักษะในอนาคตที่ผู้เรียนต้องนำไปใช้ได้จริง สถานศึกษาจึงต้องมีหลักสูตรที่พัฒนาทักษะแห่งอนาคตได้อย่างจริงจัง เปลี่ยนแปลงการสอนที่เน้นแต่ทฤษฎีจากตำราและอยู่แต่ในห้องเรียน แล้วนำไปใช้ไม่ได้หรือไม่ทันสมัยมาเป็นการฝึกฝนประสบการณ์อย่างหนัก ผสมผสานการทำงานจริง ได้แก้ปัญหาจริง ซึ่งเป็นหลักสูตรที่บูรณาการเรียนรู้และมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะเป็นกรอบแนวทางในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนได้มีประสบการณ์ในการเสริมสร้างความรู้ทักษะและคุณลักษณะที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมโดยรวม (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2556) เนื่องจากหลักสูตรเป็นแผนการจัดการศึกษาโดยรวมของสถานศึกษา โดยมีความสำคัญต่อผู้เรียนเป็นแผนดำเนินงานของสถานศึกษาที่จะใช้เพื่อหล่อหลอม กล่อมเกลา ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเจริญงอกงามทั้งด้านสติปัญญา ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ และด้านสังคม เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข เป็นพลเมืองดีของสังคม เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ สถานศึกษาเป็นแหล่งแสวงหาความรู้ของผู้เรียน จึงจำเป็นต้องมีหลักสูตรของตนเองเรียกว่า หลักสูตรสถานศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม 2545) มาตรา 27 ได้กำหนดให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ ดังนั้นสถานศึกษาเป็นแหล่งของการแสวงหาความรู้ จึงต้องมีหลักสูตรเป็นกรอบในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน และต้องทำหลักสูตรสถานศึกษาที่สามารถพัฒนาสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพภายใต้กรอบของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในการระดมความคิดและประสบการณ์ในการจัดทำหลักสูตร เพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

จากสภาพปัญหาในยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านสู่ศตวรรษที่ 21 การจัดการศึกษาไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการถ่ายทอดองค์ความรู้ตามตำราแบบแยกส่วนอีกต่อไป แต่หัวใจสำคัญคือการบ่มเพาะ “สมรรถนะ” (Competency) ที่ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง โดยเฉพาะกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ สุนทรียภาพ และความยืดหยุ่นทางอารมณ์สำหรับเด็กในวัยประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-3) ซึ่งเป็นช่วงวัยที่กำลังพัฒนาการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสและการแสดงออกอย่างอิสระ อย่างไรก็ตามสถานศึกษาจำนวนมากในปัจจุบันกลับประสบปัญหาข้อจำกัด

ด้านบุคลากรอย่างรุนแรง ทั้งในแง่ของจำนวนครูผู้สอนที่ไม่เพียงพอต่อจำนวนชั้นเรียน และการขาดแคลนครูที่มีตรงตามวิชาเอกศิลปะทั้ง 3 แขนง ประกอบด้วย ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ การบังคับให้จัดการเรียนการสอนแบบแยกส่วนท่ามกลางข้อจำกัดดังกล่าว ไม่เพียงแต่สร้างภาระหนักในการเตรียมการสอนให้แก่ครู แต่ยังส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพการเรียนรู้ ทำให้นักเรียนเข้าไม่ถึงแก่นแท้ของศิลปะแต่ละแขนงอย่างที่ควรจะเป็น ดังนั้น โรงเรียนเทศบาลสังขะได้จัดหลักสูตรสถานศึกษา กำหนดแนวทางการจัดการเรียนรู้ โดยเน้น “การบูรณาการ” (Integration) เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาผู้เรียน เพื่อให้การเรียนการสอนเกิดความต่อเนื่อง กลมกลืน และสัมพันธ์กันในทุกองค์ประกอบของกระบวนการทางการศึกษา การบูรณาการในที่นี้ หมายถึง การประสานกลมกลืนกันของแผนงาน กระบวนการสารสนเทศ การจัดสรรทรัพยากร การปฏิบัติการ ผลลัพธ์ และการวิเคราะห์ ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดจะทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ เพื่อสนับสนุนเป้าประสงค์ที่สำคัญขององค์กร คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตาม (กระทรวงศึกษาธิการ) และสอดคล้องกับบริบทของชุมชนท้องถิ่นสุรินทร์

ผู้เขียนสรุปได้ว่า “หลักสูตร” ไม่ใช่เพียงแค่กระดาษบอกรายวิชา แต่เป็น “ยุทธศาสตร์” ในการสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ และสังคม การบูรณาการในการจัดการเรียนรู้ทำให้เกิดประสิทธิผลนั้นไม่เพียงเป็น “ความสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน” เท่านั้น แต่ต้องเป็นการเชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ให้ทำงานร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวอย่างสมบูรณ์ ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การวางแผน การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ การใช้ทรัพยากรการสอน ไปจนถึงการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ในรายวิชาศิลปะ ซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มสาระการเรียนรู้สำคัญของหลักสูตร ได้มีการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการครอบคลุมทั้ง 3 สาระ ทำให้เกิดการนำสรรพวิชามาถักทอเป็นประสบการณ์ เพื่อปลุกเร้าให้ผู้เรียนได้ตื่นรู้ในสติปัญญา แข็งแกร่งในกายา มั่นคงในอารมณ์ และงดงามในสัมพันธภาพ จนบรรลุถึงความเป็นมนุษย์ที่ไร้รอยต่อ ความเชื่อมโยงแห่งศาสตร์สามศิลป์: ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ วิชาในกลุ่มสาระศิลปะอันประกอบด้วย ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ แม้จะเป็นศาสตร์ที่ดูเหมือนแยกจากกันตามลักษณะของทักษะเฉพาะทาง แต่ในความเป็นจริงแล้วศาสตร์ทั้งสามต่างมีความเชื่อมโยงเกื้อหนุนซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง ผ่านกระบวนการรับรู้และการแสดงออกอย่างเป็นองค์รวมของผู้เรียน เริ่มต้นจากสาระทัศนศิลป์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นรากฐานในการรับรู้และถ่ายทอดจินตนาการ มุ่งส่งเสริมการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะผ่านการฝึกฝนทักษะการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนสามารถแสดงออกถึงอารมณ์และความรู้สึกได้อย่างเป็นรูปธรรมผ่านเส้นสาย รูปทรง และสีสัน ซึ่งทักษะการจัดองค์ประกอบภาพและความงามนี้เองที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการมองเห็นสุนทรียภาพในศาสตร์อื่น ในมิติของเสียง สาระดนตรี เข้ามาเติมเต็มกระบวนการเรียนรู้ โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในโครงสร้างของเสียง จังหวะ และทำนอง ผ่านการฝึกทักษะการร้อง การเล่นเครื่องดนตรี

และการฟังที่หลากหลาย โดยเฉพาะการมุ่งเน้นสืบสานอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งจังหวะและท่วงทำนองเหล่านี้เปรียบเสมือนพลังขับเคลื่อนที่กำหนดทิศทางของอารมณ์และการแสดงออก ความเกี่ยวเนื่องทั้งหมดนี้ถูกหลอมรวมเข้าด้วยกันในสาระนาฏศิลป์ ซึ่งเป็นการนำเอาสุนทรียภาพจากทัศนศิลป์และจังหวะจากดนตรีมาถ่ายทอดผ่านกระบวนการรับรู้ทางกายภาพ เน้นการเรียนรู้ทักษะการเคลื่อนไหว การร่ายรำและการละเล่นพื้นบ้าน เป็นการแสดงออกที่บูรณาการทั้งภาพ เสียง และการเคลื่อนไหวร่างกายเข้าด้วยกันอย่างสร้างสรรค์ ดังนั้น การเรียนรู้ในศาสตร์สามศิลป์จึงไม่ใช่เพียงการศึกษาทักษะที่แยกส่วน แต่คือกระบวนการขัดเกลาผู้เรียนให้สามารถเข้าถึงความงามและสะท้อนอารมณ์ ความรู้สึกออกมาได้อย่างสมดุล อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาศักยภาพและความเข้าใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

หลักสูตรสถานศึกษาในบริบทสมัยใหม่

มีผู้ให้นิยามไว้ค่อนข้างไปในทิศทางเดียวกัน ดังนี้

หลักสูตรมีความสัมพันธ์กับบริบทของสังคมแต่ละสังคม ตามความหมายเดิมหลักสูตรเป็นเนื้อหาวิชา แต่ใน Postmodern หลักสูตรมีความหมายครอบคลุม ปรัชญา แนวคิด หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาวิชา กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผลการศึกษา วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาหลักสูตรจึงมีความสำคัญและได้รับความสนใจจากนักการศึกษา (วิชัย ตันศิริ, 2549) ความหมายของหลักสูตรจึงมีเป้าหมายและพัฒนามาจากกระบวนทัศน์ที่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งส่งผลต่อเป้าหมายของการจัดการศึกษาภายใต้บริบทสังคมในมิติของการไปปฏิบัติ การนำหลักสูตรไปปฏิบัติโดยกระบวนการที่สำคัญที่สุดคือการแปลงหลักสูตรไปสู่การจัดการเรียนการสอน โดยมีการจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนและโรงเรียนให้ผู้สอนได้มีการพัฒนาการเรียนการสอนเป็นไปตามหลักสูตร โบแชมป์ (Beauchamp, 1981, p 164) ขณะเดียวกัน การตรวจสอบความสำเร็จของหลักสูตรไม่ได้มองเพียงแค่ผลสัมฤทธิ์ปลายทาง แต่ต้องพิจารณากระบวนการทั้งหมด หลักสูตรกระทำขึ้นเพื่อการศึกษากระบวนการต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงใดบ้างที่สอดคล้องหรือขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา การประเมินดังกล่าวจะครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดของหลักสูตรและกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ จุดประสงค์ขอบเขตของเนื้อหาสาระ คุณภาพของผู้บริหาร และผู้ใช้หลักสูตร สมรรถภาพของผู้เรียน ความสัมพันธ์ของวิชาต่าง ๆ การใช้สื่อและวัสดุการสอน ฯลฯ ทาบา (Taba, 1962, p 310) และเพื่อวิเคราะห์ว่ากระบวนการที่เกิดขึ้นจริงนั้นสอดคล้องหรือขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ทางการศึกษาหลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ทางการศึกษาทั้งหมดที่สถานศึกษาวางแผนและจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ (มารุต พัฒผล, 2562; สิทธิพล อาจอินทร์, 2561) ที่ให้ความหมายหลักสูตรไว้ 4 ลักษณะ ดังนี้ 1) หลักสูตร คือ รายวิชาหรือเนื้อหาสาระที่จัดให้กับผู้เรียน 2) หลักสูตร คือ แผนการจัดการเรียนรู้ที่จัดให้กับผู้เรียน 3) หลักสูตร คือ กิจกรรมทางการศึกษาที่จัดให้กับผู้เรียน 4) หลักสูตร คือ

มวลประสบการณ์ทั้งปวงที่โรงเรียนจัดให้ผู้เรียน บทสรุปของวิวัฒนาการนี้สะท้อนให้เห็นถึงการก้าวข้ามการมองหลักสูตรในเชิงเทคนิควิธีการ (Technical approach) ไปสู่มิติเชิงอุดมการณ์ หลักสูตรเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการให้ความสำคัญกับการวางแผนหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผลหลักสูตรไปสู่การศึกษาประสบการณ์ทางการศึกษาที่เน้นการทำความเข้าใจอย่างใคร่ครวญ หลักสูตรจะต้องก้าวผ่านการพัฒนาหลักสูตรแบบเดิมไปสู่การปฏิรูปนิยามใหม่ของศาสตร์หลักสูตร เพื่อที่จะให้อุดมการณ์ประชาธิปไตย ความเสมอภาค และความยุติธรรมในสังคมมนุษย์เกิดขึ้นอย่างแท้จริง (ออมสิน จตุพร, 2557)

ผู้เขียนสรุปจากการเรียบเรียงทัศนะของนักวิชาการสรุปได้ว่า หลักสูตร (Curriculum) มิใช่เพียงแค่รายวิชาหรือตำราเรียนตามนิยามเดิม แต่มีวิวัฒนาการสู่การเป็น “มวลประสบการณ์ทางการศึกษาที่ครอบคลุมทุกมิติ” โดยสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ 3 ส่วนหลัก ดังนี้

มิติเชิงโครงสร้างและประสบการณ์: หลักสูตรคือแผนงานที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบครอบคลุมทั้งเนื้อหาสาระ กิจกรรม และประสบการณ์ทั้งปวงที่สถานศึกษาจัดให้ผู้เรียน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่ตั้งไว้ (มารุต พัฒผล, 2562; สิทธิพล อาจอินทร์, 2561)

มิติเชิงกระบวนการและการนำไปปฏิบัติ: ความสำเร็จของหลักสูตรขึ้นอยู่กับการ “แปลงแผนสู่การสอน” (Beauchamp, 1981) ซึ่งต้องอาศัยการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และมีการประเมินผลเชิงระบบที่ครอบคลุมทั้งคุณภาพผู้บริหาร ผู้สอน และสื่อการสอน เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างกระบวนการปฏิบัติกับวัตถุประสงค์ที่กำหนด (Taba, 1962)

มิติเชิงอุดมการณ์และบริบทสังคม: ในกระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่ (Postmodern) หลักสูตรมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับบริบทสังคม (วิชัย ตันศิริ, 2549) โดยมุ่งเน้นการก้าวข้ามเพียงแค่เทคนิค วิธีการไปสู่การทำความเข้าใจประสบการณ์อย่างใคร่ครวญ เพื่อใช้หลักสูตรเป็นเครื่องมือในการสร้างอุดมการณ์ประชาธิปไตย ความเสมอภาค และความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม (ออมสิน จตุพร, 2557)

กล่าวโดยสรุป: หลักสูตรในปัจจุบันจึงเป็น “กลไกที่มีชีวิต” ซึ่งรวมเอาปรัชญา แผนการปฏิบัติและการประเมินผลเข้าด้วยกัน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยมุ่งเน้นที่การสร้างคุณค่าทางสังคมมากกว่าเพียงการถ่ายทอดความรู้เชิงวิชาการเพียงอย่างเดียว

ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์

ศิลปศึกษาเป็นวิชาที่มีความสำคัญต่อผู้เรียนที่มุ่งพัฒนาให้เป็นคนที่สมบูรณ์ มีความสมดุลทั้ง ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ เน้นการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ มีจินตนาการทางศิลปะ ชื่นชมความงาม สุนทรียภาพที่มีคุณค่าต่อคุณภาพชีวิต ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ แล้วยังช่วยพัฒนาบุคลิกภาพ พัฒนาจิตใจ ปลูกฝังเจตคติ

รสนิยมทางด้านศิลปะ ดังนั้น การจัดกิจกรรมศิลปะสามารถนำไปพัฒนาผู้เรียนโดยตรงทางด้านร่างกาย จิตใจ เพื่อนำไปสู่พัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่นในตนเองและการแสดงออกทางด้านทักษะทางศิลปะได้อย่างสร้างสรรค์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ มีทักษะวิธีการทางศิลปะ เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงออกอย่างอิสระในศิลปะแขนงต่าง ๆ ประกอบด้วยสาระสำคัญ คือ

ทัศนศิลป์ มีความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบศิลป์ ทัศนธาตุ สร้างและนำเสนอผลงานทางทัศนศิลป์จากจินตนาการ โดยสามารถใช้อุปกรณ์ที่เหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้เทคนิค วิธีการของศิลปินในการสร้างงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานศิลปะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล ชื่นชม ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ดนตรี มีความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบดนตรี แสดงออกทางดนตรีอย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์คุณค่าดนตรี ถ่ายทอดความรู้สึกทางดนตรีอย่างอิสระ ชื่นชมและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าดนตรีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล ร้องเพลงและเล่นดนตรีในรูปแบบต่าง ๆ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเสียงดนตรี แสดงความรู้สึกที่มีต่อดนตรีในเชิงสุนทรียะ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับประเพณีวัฒนธรรม และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์

นาฏศิลป์ มีความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบนาฏศิลป์ แสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ ใช้ศัพท์เบื้องต้นทางนาฏศิลป์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ คุณค่านาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่างอิสระ สร้างสรรค์การเคลื่อนไหวในรูปแบบต่าง ๆ ประยุกต์ใช้นาฏศิลป์ในชีวิตประจำวัน เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

การกำหนดจุดมุ่งหมายและบทบาทหน้าที่ผู้สร้างหลักสูตร

จุดมุ่งหมายของหลักสูตร หมายถึง ความตั้งใจหรือความคาดหวังที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้ที่จะผ่านหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตรมีความสำคัญเพราะเป็นตัวกำหนดทิศทางและขอบเขตในการให้การศึกษาแก่เด็ก ช่วยในการเลือกเนื้อหาและกิจกรรมตลอดจนใช้เป็นมาตรการอย่างหนึ่งในการประเมินผล ด้วยความสำคัญของจุดมุ่งหมายดังกล่าว นักทฤษฎีการศึกษาจึงได้กำหนดกรอบแนวคิดและสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของหลักสูตรไว้อย่างเป็นระบบ

ไทเลอร์ กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรที่สำคัญควรมีดังนี้ 1. จุดมุ่งหมายที่โรงเรียนต้องการให้ผู้เรียนได้รับ 2. ประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อให้จุดหมายบรรลุผล

ตามที่กำหนด 3. วิธีการจัดประสบการณ์เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมาย 4. วิธีการประเมินผลเพื่อให้ตรวจสอบว่าผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมาย (Tyler, 1949, p. 1)

ทาบา กล่าวว่า หลักสูตรควรมีองค์ประกอบอยู่ 4 องค์ประกอบ คือ 1. วัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา 2. เนื้อหาวิชาและจำนวนชั่วโมงสอนแต่ละวิชา 3. กระบวนการเรียนการสอนหรือการนำหลักสูตรไปใช้ 4. โครงการประเมินผลการสอนตามหลักสูตร (Taba, 1962, p. 10)

ผู้เขียนสรุปได้ว่าจากประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนและการออกแบบหลักสูตรสถานการณ์ศึกษา การกำหนดจุดมุ่งหมาย จากความรู้สู่ “สมรรถนะเชิงบูรณาการ” ในอดีต จุดมุ่งหมายของหลักสูตรอาจเน้นที่การถ่ายโอนเนื้อหาวิชา แต่ในบริบทสมัยใหม่จุดมุ่งหมายต้องถูกปรับเปลี่ยนให้เป็น “เป้าหมายเชิงสมรรถนะ” ซึ่งครอบคลุม 3 องค์ประกอบหลัก ด้านปัญญา (Cognitive) ไม่ใช่แค่จำได้ แต่ต้องวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินค่าข้อมูล วิจารณ์เป็น ด้านทักษะ (Skill/Process) เน้นทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น การแก้ปัญหา การสื่อสาร การที่จะแสดงออก นำเสนองาน และการใช้เทคโนโลยี ด้านคุณลักษณะ (Affective) การบ่มเพาะทัศนคติ จริยธรรม คุณธรรม และความเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อโลก จากประสบการณ์ผู้สอนผู้ออกแบบหลักสูตรบทบาทหน้าที่ของผู้สร้างดังตารางต่อไปนี้

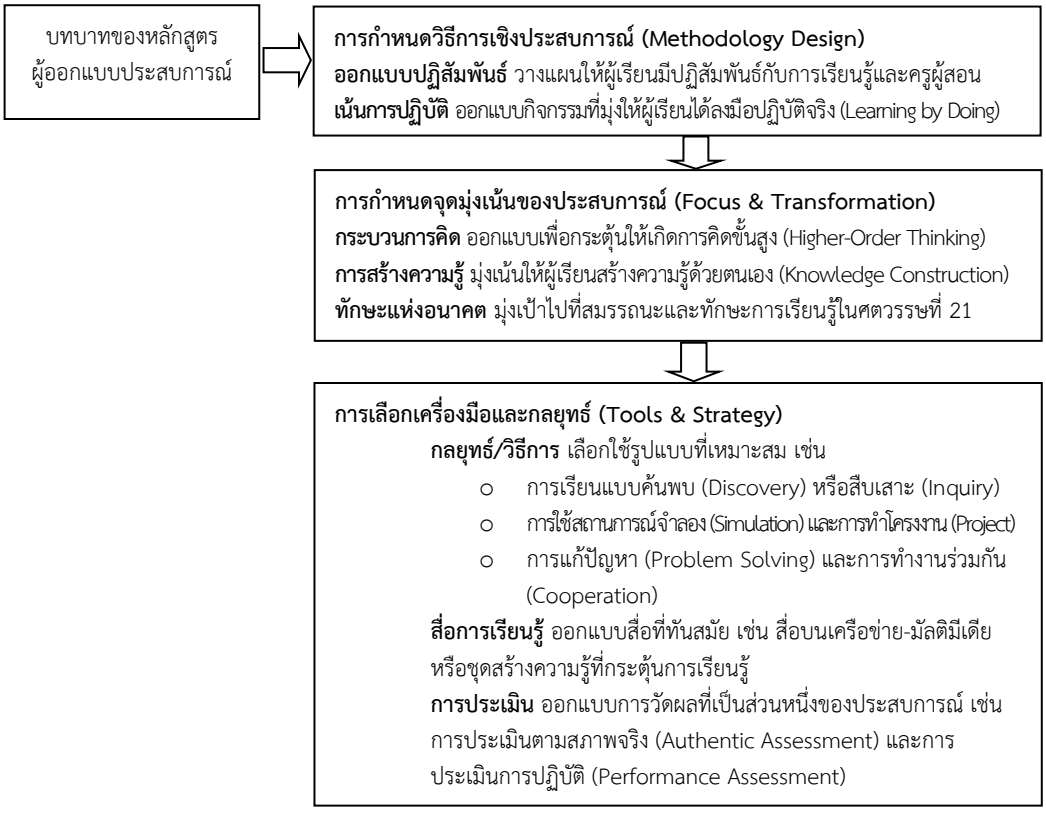

ภาพที่ 1 บทบาทหน้าที่ผู้สร้างหลักสูตร
ที่มา: ผู้วิจัย

หลักสูตรในฐานะผู้ออกแบบประสบการณ์ คือการสร้างเพื่อให้ผู้เรียนไม่ได้แค่ “รู้” แต่ “ทำเป็น” คือจุดมุ่งหมายสูงสุดของหลักสูตรผู้ออกแบบประสบการณ์ ซึ่งหมายถึงการมี “สมรรถนะ” (Competency)

ในหลักสูตร คือการที่ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดขั้นสูง (Higher-Order Thinking) และสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Knowledge Construction)

การประยุกต์ใช้ เมื่อเจอสถานการณ์ใหม่หรือปัญหาใหม่ (Problem Solving) ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์และหาวิธีจัดการได้ด้วยตัวเอง ไม่ใช่แค่ทำตามขั้นตอนเดิม ๆ

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรอย่างเป็นระบบ

การพัฒนาหลักสูตรมิใช่เพียงการรวบรวมเนื้อหาวิชามาจัดหมวดหมู่เท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการที่มีความซับซ้อนและต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ (Systematic Process) เพื่อให้ได้หลักสูตรที่มีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การมีกระบวนการพัฒนาที่ชัดเจนเปรียบเสมือนแผนที่นำทาง ช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถมองเห็นภาพรวมตั้งแต่การวิเคราะห์พื้นฐานความจำเป็นไปจนถึงการประเมินผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นจริง หัวใจสำคัญของกระบวนการนี้อยู่ที่การเชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นวงจร ซึ่งนักการศึกษาหลักสูตรหลายท่านได้ให้ทัศนะและข้อสรุปเกี่ยวกับนิยามและกระบวนการพัฒนาหลักสูตรไว้ในทิศทางที่สอดคล้องกัน โดยการแสวงหารูปแบบในการพัฒนาหลักสูตรและการสอนถือเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากรูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรเปรียบเสมือนพิมพ์เขียวที่ส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างสะดวกและรวดเร็ว อย่างไรก็ตามการนำรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรมาใช้จะต้องปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชีวิตและสังคม โดยกระบวนการพัฒนาหลักสูตรซึ่งมีความต่อเนื่องสัมพันธ์เป็นวัฏจักร ตามแนวคิดของ สงัด อุทรานันท์ (2532) ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเพื่อการพัฒนาหลักสูตร 2) การกำหนดจุดมุ่งหมาย 3) การคัดเลือกและจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์ 4) การกำหนดมาตรการวัดและประเมินผล 5) การนำหลักสูตรไปใช้ 6) การประเมินผลการใช้หลักสูตร และ 7) การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ในส่วนของสาระสำคัญของกระบวนการพัฒนานั้น ณัฐวัชร จันทโรธรณ์ และ ไพโรจน์ ญัตติอัครวงศ์ (2565) ได้สรุปไว้ว่า 1) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานอย่างรอบด้าน ประกอบด้วยการศึกษาสภาพความต้องการ ความจำเป็นและปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง รวมถึงนโยบายทางการศึกษาของรัฐ ข้อมูลทางด้านจิตวิทยาและปรัชญาการศึกษา 2) การวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียน เป็นการสำรวจความสนใจและความต้องการจำเป็นของผู้เรียน เพื่อนำมาเป็นฐานในการออกแบบ 3) การวิเคราะห์และประเมินหลักสูตรฉบับเดิม เป็นการตรวจสอบข้อบกพร่องและปัญหาจากหลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น 4) การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นการระบุคุณสมบัติของผู้สำเร็จการศึกษา โดยคณะกรรมการต้องพิจารณา

ให้สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐานที่วิเคราะห์มาข้างต้น 5) การคัดเลือกและจัดมวลประสบการณ์การเรียนรู้ เป็นการกำหนดเนื้อหาสาระและกิจกรรมที่ผู้เรียนต้องได้รับเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ 6) การนำหลักสูตรไปใช้และการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน เป็นขั้นตอนการแปลงแผนที่วางไว้ไปสู่การปฏิบัติจริงในสถานศึกษา ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องกับขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร 7 ขั้นของ ทาบา (Taba, 1962) ที่ให้ความสำคัญตั้งแต่การวินิจฉัยความต้องการและความจำเป็นของสังคม การกำหนดจุดมุ่งหมาย การเลือกและจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์เรียนรู้ไปจนถึงการกำหนดวิธีการประเมินผล นอกจากนี้หลักสูตรการศึกษาแต่ละระดับต่างมีจุดประสงค์ร่วมกัน คือ การมุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสามารถในการแข่งขันและเพิ่มศักยภาพให้ผู้เรียน สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขบนพื้นฐานของความเป็นไทยและความเป็นสากลในโลกแห่งเทคโนโลยีการสื่อสาร ดังนั้น ผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษา จึงจำเป็นต้องศึกษาการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพในการรับรู้ และเรียนรู้ได้อย่างเท่าทันสถานการณ์ สามารถศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลาทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้ดำรงอยู่ได้ในสังคมแห่งการเรียนรู้ (Knowledge Based Society) โดยผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาหลักสูตร ทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหา และมวลประสบการณ์ รวมถึงการนำหลักสูตรไปใช้และพัฒนาการเรียนการสอน (ณรงค์ พิมสารและคณะ, 2563) สอดคล้องกับทัศนะของ วารีรัตน์ แก้วอุไร (2564) ที่ระบุว่าการพัฒนาหลักสูตรคือกระบวนการที่มีระบบและเป็นเหตุเป็นผลในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้ดีขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคลและสภาพสังคม โดยควรดำเนินการแบบมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และอาศัยกระบวนการวิจัยในแต่ละขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การยกร่างสร้างหลักสูตร การทดลองใช้ และการประเมินผล เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและคุณภาพสูงสุดในการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้พัฒนาหลักสูตรควรมีความรอบรู้ทั้งในด้านปรัชญา ทฤษฎีการศึกษา จิตวิทยาการเรียนรู้ ระบบการจัดการศึกษาและแผนพัฒนาการศึกษาไทย ตลอดจนมีสมรรถนะในการวิเคราะห์ ปรับปรุง และพัฒนาหลักสูตรได้อย่างหลากหลาย ทั้งก่อนและหลังการใช้ เพื่อเป้าหมายสำคัญคือคุณภาพที่ดีที่สุดของผู้เรียน

ผู้เขียนสรุปได้ว่า หัวใจสำคัญของกระบวนการนี้อยู่ที่การเชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ตามทัศนะของนักวิชาการที่สอดคล้องกัน กระบวนการที่เป็นวัฏจักร กระบวนการต้องเริ่มจากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและวินิจฉัยความต้องการของสังคมเป็นอันดับแรก เพื่อนำไปสู่การกำหนดจุดมุ่งหมาย การคัดเลือกเนื้อหาสาระ และการจัดมวลประสบการณ์เรียนรู้ให้ตอบโจทย์ผู้เรียนก่อนจะนำหลักสูตรไปใช้และประเมินผล เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขอย่างต่อเนื่อง การวิเคราะห์เชิงลึกและรอบด้าน เน้นย้ำว่าต้อง

มีการศึกษาสภาพปัญหา ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง จิตวิทยา และปรัชญาการศึกษา รวมถึงการประเมินหลักสูตรฉบับเดิมเพื่อหาข้อบกพร่อง ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นฐานสำคัญในการระบุคุณสมบัติของผู้สำเร็จการศึกษาและการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติจริงในสถานศึกษา บทบาทและการมีส่วนร่วมในมิติของการบริหารเห็นว่าผู้บริหารและครูมีบทบาทสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนหลักสูตรให้ผู้เรียนมีศักยภาพในสังคมแห่งการเรียนรู้ (Knowledge Based Society) การดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและใช้กระบวนการวิจัยในทุกขั้นตอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

กระบวนการพัฒนาหลักสูตร เป็นการจัดการที่มีแนวคิดเป็นของตนเองอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีความซับซ้อนและเป็นเหตุเป็นผล โดยต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องเป็นวัฏจักรเพื่อให้ได้หลักสูตรที่มีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สิ่งนี้สะท้อนถึงวงจรการพัฒนาหลักสูตรที่เป็นลำดับขั้นตอนและเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ

วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ⟶ บทบาทผู้สร้างหลักสูตร ⟶ กำหนดจุดมุ่งหมาย ⟶ เนื้อหาประสบการณ์การเรียนรู้ ⟶ การนำหลักสูตรนำไปใช้ ⟶ ประเมินผลการใช้หลักสูตร

วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน วิเคราะห์ปัญหาบริบทภาระงานสอนและจำนวนบุคลากรในกลุ่มสาระศิลปะประกอบด้วย ทัศนศิลป์ ดนตรี นาฏศิลป์

บทบาทผู้สร้างหลักสูตร กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้สร้างหลักสูตรให้สอดรับกับบริบทสมัยใหม่ที่เน้นความคล่องตัว

กำหนดจุดมุ่งหมาย การออกแบบโครงสร้างหลักสูตรบูรณาการ กำหนดหน่วยการเรียนรู้ที่รวมทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ การปฏิบัติ และสุนทรียภาพเข้าด้วยกัน วางแผนการจัดการเรียนรู้เชิงสมรรถนะที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น เพื่อให้เนื้อหามีความหมายต่อผู้เรียน

เนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้ การวิเคราะห์และเชื่อมโยงตัวชี้วัด (Indicator Mapping) ดำเนินการจำแนกตัวชี้วัด “ระหว่างทาง” และ “ปลายทาง” ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ประกอบด้วย ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ เพื่อคัดสรรจุดร่วมที่มีความสอดคล้องกัน นำมาออกแบบเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้ให้ครอบคลุมมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

การนำหลักสูตรไปใช้ ประกอบด้วย ทัศนศิลป์ ดนตรี นาฏศิลป์ แก้ปัญหาด้านบุคลากร เพื่อลดข้อจำกัดกรณีครูไม่ครบชั้นหรือไม่มีครูตรงสายวิชา โดยใช้การสอนแบบบูรณาการข้ามสาระ ประกอบด้วยทัศนศิลป์ ดนตรี นาฏศิลป์ ในหน่วยเดียว ลดภาระงานซ้ำซ้อน เพื่อบริหารจัดการตัวชี้วัดระหว่างทางและปลายทางให้กระชับ ลดจำนวนชิ้นงานและเวลาเรียนที่ทับซ้อนของนักเรียน

ประเมินผลการใช้หลักสูตร ประเมินประสิทธิภาพจากการเรียนรู้จริงของนักเรียน (ทักษะปฏิบัติและสมรรถนะ)

การพัฒนาหลักสูตรในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะตามแนวคิดนี้ กระบวนการที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล ตั้งแต่การวิเคราะห์ข้อจำกัดของบุคลากรและบริบททางสังคม ไปจนถึงการออกแบบจุดมุ่งหมายที่มุ่งเน้น “การบูรณาการสมรรถนะ” มากกว่าการท่องจำทฤษฎี ผู้บริหารและครูผู้สอนจึงไม่ได้เป็นเพียงผู้ส่งผ่านความรู้ แต่เป็น “ผู้ออกแบบการศึกษา” ที่ต้องใช้กระบวนการวิจัยและทักษะการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เพื่อเปลี่ยนโครงสร้างหลักสูตรให้เป็นแผนปฏิบัติการที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อโลกสมัยใหม่ ผลลัพธ์ที่ได้จึงไม่ใช่แค่หลักสูตรที่เสร็จสมบูรณ์ แต่เป็นวัฏจักรการพัฒนาที่ไม่มีวันสิ้นสุด เพื่อสร้างผู้เรียนให้มีทั้งสุนทรียภาพและความคิดสร้างสรรค์ที่พร้อมเติบโตในสังคมแห่งการเรียนรู้อยู่ตลอดชีวิต

ปัญหาและอุปสรรคหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะภายใต้ข้อจำกัดด้านบุคลากรเฉพาะทางของโรงเรียนเทศบาลสังขะ

ประเด็นปัญหาที่ปรากฏชัดในเชิงประจักษ์ คือสภาวการณ์ความไม่สมดุลระหว่างอัตรากำลังบุคลากรกับขอบข่ายภาระงานในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะของโรงเรียนเทศบาลสังขะ ซึ่งปัจจุบันมีบุคลากรสายผู้สอนในสาขาวิชานาฏศิลป์และสาขาวิชาดนตรีเพียงสาขาละหนึ่งคนเท่านั้น ข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคคลดังกล่าวนำไปสู่ปัญหาเชิงโครงสร้างในการขับเคลื่อนหลักสูตรสู่การปฏิบัติในระดับสถานศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะการเกิดภาระงานเกินขีดความสามารถเชิงปฏิบัติการ (Instructional Overload) เนื่องจากผู้รับผิดชอบหลักสูตรเพียงคนเดียวต้องแบกรับภาระการบริหารจัดการตั้งแต่วางแผนการเรียนรู้ไปจนถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนครอบคลุมทุกระดับชั้น ส่งผลให้ประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นความแตกต่างรายบุคคล (Differentiated Instruction) เป็นไปได้ยากและขาดความต่อเนื่องในเชิงลึก

สภาวการณ์ข้างต้นส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนเทศบาลสังขะ ซึ่งมีการกำหนดโครงสร้างรายวิชาศิลปะในลักษณะรายวิชาบูรณาการที่รวบรวมสาระหลักทั้ง 3 เข้าด้วยกัน อันได้แก่ สาระทัศนศิลป์ ที่มุ่งเน้นการสร้างสรรค์และถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกผ่านสื่อทัศนธาตุ สาระดนตรี ที่เน้นทักษะความเข้าใจในจังหวะและการปฏิบัติงานดนตรีพื้นบ้าน และสาระนาฏศิลป์ ที่ให้ความสำคัญกับทักษะการเคลื่อนไหวและการละเล่นพื้นบ้านอย่างสร้างสรรค์ โดยในเชิงปฏิบัติผู้รับผิดชอบหลักสูตรจำเป็นต้องจัดสรรเนื้อหาและเวลาเรียนตามตัวชี้วัดที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดไว้ให้ครบถ้วนทุกมิติ แต่ด้วยอัตรากำลังที่จำกัดจึงเป็นอุปสรรคสำคัญในการบูรณาการจุดเน้นด้านอัตลักษณ์ท้องถิ่น หรือการดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตรเชิงลึกให้บรรลุตามศักยภาพที่สถานศึกษามุ่งหวัง

นอกจากนี้ ข้อจำกัดด้านบุคลากรยังส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงคุณภาพการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง (Authentic Assessment) เนื่องจากสัดส่วนครูต่อผู้เรียนที่ไม่เหมาะสม

ทำให้ผู้รับผิดชอบหลักสูตรไม่สามารถกำกับดูแล และตรวจสอบการบรรลุตัวชี้วัดในระดับพฤติกรรมของผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ได้อย่างละเอียดถี่ถ้วนตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ความจำกัดทางทรัพยากรบุคคลนี้ไม่เพียงแต่ลดทอนความเที่ยงตรงในการประเมินเชิงพัฒนาการเท่านั้น แต่ยังปิดกั้นโอกาสในการแสวงหาแนวทางส่งเสริมเด็กเป็นรายบุคคล ส่งผลให้ผู้เรียนไม่ได้รับการดูแลหรือต่อยอดทักษะตามความถนัดและความสนใจได้อย่างเต็มที่ ซึ่งถือเป็นการเสียโอกาสในการวางรากฐานทางสุนทรียภาพและสมรรถนะสำคัญของเด็กในช่วงวัยเริ่มเรียนเพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืนในระยะยาว

ตารางที่ 1 ปัญหาและอุปสรรคหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนเทศบาลสังขะ

1 ปัจจัยเชิงเหตุ (Independent Variables)	**กระบวนการจัดการ (Process/Intervening)**	**ผลกระทบต่อผู้เรียน (Outcomes/Impact)**
ข้อจำกัดด้านอัตรากำลัง	การขับเคลื่อนหลักสูตรศิลปะบูรณาการ	สิทธิและโอกาสของผู้เรียน (ป.1-3)
ครูนาฏศิลป์ (1 คน)	(ทัศนศิลป์ / ดนตรี / นาฏศิลป์)	ขาดความต่อเนื่องในการพัฒนาทักษะ
ครูดนตรี (1 คน)	(ทัศนศิลป์ / ดนตรี / นาฏศิลป์)	ขาดความต่อเนื่องในการพัฒนาทักษะ
2 ภาระงานเกินขีดความสามารถ	**อุปสรรคเชิงปฏิบัติการ**	**คุณภาพสุนทรียภาพระยะยาว**
สภาวะภาระงานล้นพ้นตัวของผู้สอน	ขาดการสอนเน้นความแตกต่างรายบุคคล	รากฐานสมรรถนะสำคัญไม่เข้มแข็ง
รับผิดชอบทุกระดับชั้น	บูรณาการอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้ไม่เต็มที่	เสียโอกาสในการต่อยอดความถนัด
แบกรับงานบริหารหลักสูตร	การประเมินผล (Authentic) ขาดความต่อเนื่อง	การเติบโตอย่างไม่มีคุณภาพเท่าที่ควร

ผลกระทบเชิงประจักษ์ที่สำคัญที่สุด สะท้อนผ่านโอกาสและสิทธิในการเข้าถึงการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเฉพาะในระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น ซึ่งถือเป็นวัยวิกฤต (Critical Period) ต่อการวางรากฐานด้านสุนทรียภาพและทักษะพื้นฐาน ข้อจำกัดด้านบุคลากรสายผู้สอนส่งผลกระทบโดยตรงต่อประสิทธิภาพของกระบวนการจัดการเรียนรู้ ทำให้นักเรียนที่มีความถนัดหรือศักยภาพเฉพาะด้านขาดโอกาสในการได้รับการจำแนก (Identification) และการส่งเสริมศักยภาพอย่างตรงจุดตามหลักการพัฒนาพหุปัญญา การที่ผู้เรียนไม่สามารถเข้าถึงการพัฒนาทักษะที่มีความต่อเนื่องและเข้มข้น จึงถือเป็นการ

สูญเสียโอกาสสำคัญในการสร้างสมรรถนะหลัก (Core Competencies) ตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

จากความตระหนักในสภาพปัญหาและข้อจำกัดเชิงโครงสร้างดังกล่าว โรงเรียนเทศบาลสังขะจึงได้ดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา บูรณาการกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ที่มุ่งเน้นการบริหารจัดการทรัพยากรทางการศึกษาที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด (Optimization of Resources) โดยมีการออกแบบโครงสร้างรายวิชาและนวัตกรรมการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่น (Flexibility) เพื่อลดช่องว่างทางทักษะ (Skill Gap) และการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการค้นพบศักยภาพแฝงของผู้เรียน แม้ภายใต้สภาวะข้อจำกัดด้านอัตรากำลังบุคลากร ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันทางคุณภาพว่าผู้เรียนทุกคนจะได้รับการพัฒนาสุนทรียภาพพื้นฐาน และสมรรถนะบนมาตรฐานการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นความยั่งยืนเป็นสำคัญ

แนวคิดและหลักการการสร้างหลักสูตรบูรณาการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

ความหมาย คำว่า “บูรณาการ” มีผู้ให้นิยามไว้ค่อนข้างไปในทิศทางเดียวกัน ดังนี้ การสร้างหลักสูตรบูรณาการ มีฐานแนวคิด สืบเนื่องมาจากความรู้ในปัจจุบันมีเพิ่มมากขึ้นทุกวัน (Sowell, 1996, pp. 54) ศาสตร์แต่ละสาขาวิชาได้พัฒนาความลึกและความกว้างแตกขยายแยกย่อยเป็นสาขาเฉพาะทางกระจายออกไปอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคข้อมูลข่าวสารที่เชื่อมต่อกันทั่วโลก ซึ่งเอื้อให้ความรู้ถ่ายโยงถึงกันอย่างรวดเร็วและไร้พรมแดน ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความรู้ที่ทุกศาสตร์สามารถใช้ร่วมกันในลักษณะหมวดหมู่ร่วม (common theme) เพื่อเป็นความรู้กลางและเป็นฐานเบื้องต้นของการเรียนให้อยู่เหนือสาระที่มีความเฉพาะเจาะจงของศาสตร์แต่ละแขนงวิชา (need to develop common knowledge with ideas that transcend fields of study) ในลักษณะที่เรียกว่า เป็นการบูรณาการศาสตร์มาจากทุกสาขาวิชา (Ornstein & Hunkins, 1988, pp. 238-239)

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ว่าเป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน เนื่องจากในชีวิตจริงความรู้ไม่ได้แยกส่วนเป็นรายวิชา การบูรณาการจึงช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ และพัฒนาความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์ที่หลากหลาย (วิจารณ์ พานิช, 2561)

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ หมายถึง การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเนื้อหา แนวคิด และทักษะจากหลากหลายวิชาเข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ (ทิศนา แขมมณี, 2564) Fogarty and Pete (2021) อธิบายว่า การบูรณาการช่วยให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ และสามารถพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง เช่น การคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ และการแก้ปัญหาคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562) ได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง

การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) โดยเน้นการบูรณาการที่มุ่งพัฒนาสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน ได้แก่ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิต และการใช้เทคโนโลยี

รูปแบบของหลักสูตรบูรณาการ

รูปแบบของหลักสูตรบูรณาการที่น่าสนใจและสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้จริงมี 2 รูปแบบ คือ 1) การบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ 2) การบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งแต่ละรูปแบบมีรายละเอียดดังนี้ (พิมพันธ์ เดชะคุปต์, 2560)

1. การบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นการบูรณาการสาระย่อยที่อยู่ภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกันมาเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงแนวคิด ทักษะและความคิดรวบยอดระหว่างสาระย่อยและความสัมพันธ์กับชีวิตจริง โดยนำสาระย่อยที่มีเนื้อหาใกล้เคียงหรือสอดคล้องกันมาบูรณาการเข้าด้วยกันตามหัวข้อเรื่องที่ตั้งไว้

2. การบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ (ข้ามกลุ่มสาระ) หรือเรียกว่า การบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary integration) การบูรณาการแบบนี้เป็นการรวมศาสตร์ต่าง ๆ ภายใต้หัวข้อเรื่องเดียวกัน เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ครอบคลุมโดยใช้ทักษะ ความรู้ความเข้าใจในศาสตร์หรือองค์ความรู้ต่าง ๆ มากกว่า 1 กลุ่มสาระการเรียนรู้ขึ้นไป เพื่อการแก้ปัญหาหรือแนวคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การจัดการบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจในลักษณะหลอมรวมกันได้ พัฒนาทักษะกระบวนการคิด เช่น การคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์ เป็นต้น การพัฒนาด้านทักษะกระบวนการ เช่น กระบวนการทางคณิตศาสตร์ กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น การบูรณาการรูปแบบนี้ต้องมีการสร้างหัวเรื่อง (Theme) มีลักษณะเหมือนหน่วยการเรียนรู้ โดยนำเนื้อหาสาระของกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ มาเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน หัวเรื่องต้องมีลักษณะกว้างและลึก ครอบคลุมสาระสำคัญในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่นำมาสัมพันธ์ต่อเนื่องกันและนำมาจัดเป็นบทเรียนย่อยเรียงตามลำดับ

Jacobs (2019) ได้เสนอรูปแบบการบูรณาการหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ไว้หลายรูปแบบ ซึ่งสอดคล้องกับที่ได้จำแนกไว้ ดังนี้ (สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, 2562)

1. การบูรณาการภายในวิชา (Intradisciplinary Integration) เป็นการเชื่อมโยงเนื้อหาแนวคิดและทักษะต่าง ๆ ภายในวิชาเดียวกัน เช่น การบูรณาการการอ่าน การเขียน การฟัง และการพูดในวิชาภาษาไทย

2. การบูรณาการระหว่างวิชา (Interdisciplinary Integration) เป็นการเชื่อมโยงเนื้อหาแนวคิด และทักษะจากหลายวิชาที่เกี่ยวข้องกัน เช่น การบูรณาการวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้แบบ STEM Education

3. การบูรณาการข้ามวิชา (Transdisciplinary Integration) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เริ่มจากประเด็นปัญหาหรือหัวข้อที่ผู้เรียนสนใจ แล้วใช้ความรู้และทักษะจากหลากหลายสาขาวิชามาแก้ปัญหาหรือสร้างชิ้นงาน เช่น การจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน (Project-Based Learning) หรือการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning)

4. การบูรณาการแบบพหุวิทยาการ (Multidisciplinary Integration) เป็นการนำเนื้อหาจากหลายวิชามาสอนภายใต้หัวข้อเดียวกัน โดยแต่ละวิชายังคงจัดการเรียนการสอนแยกกัน แต่มีการกำหนดหัวข้อร่วมกัน

ผู้เขียนสรุปได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการนับเป็นนวัตกรรมเชิงกลยุทธ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทสังคมร่วมสมัย ซึ่งเป็นยุคที่องค์ความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างไร้พรมแดน แนวคิดการบูรณาการจึงมิได้หมายถึงเพียงการนำสาระจากรายวิชาต่าง ๆ มารวมกันเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการสร้าง “หมวดรวม” (Integrated Domains) เพื่อให้ความรู้สามารถก้าวข้ามขอบเขตเฉพาะทาง และเกิดความหมายเชิงประยุกต์ต่อชีวิตจริงของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ขององค์ความรู้ในลักษณะองค์รวม (Holistic Learning) ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติของโลกแห่งความเป็นจริงที่การแก้ปัญหามักต้องอาศัยทั้งความรู้และทักษะควบคู่กัน ดังนั้น การบูรณาการจึงเป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถนะ (Competency-based Learning) โดยใช้ปัญหาในชีวิตจริงเป็นฐานและใช้ศาสตร์ต่าง ๆ เป็นเครื่องมือในการคิดวิเคราะห์ และสร้างแนวทางแก้ไขอย่างเหมาะสม ทั้งนี้หลักสูตรบูรณาการสามารถดำเนินการได้หลายลักษณะ ได้แก่ (1) การบูรณาการรายวิชา (2) การบูรณาการกำหนดโครงสร้างตัวชี้วัดระหว่างทางและปลายทาง และ (3) การบูรณาการด้านการบริหารจัดการ ดังแสดงในภาพที่ 2

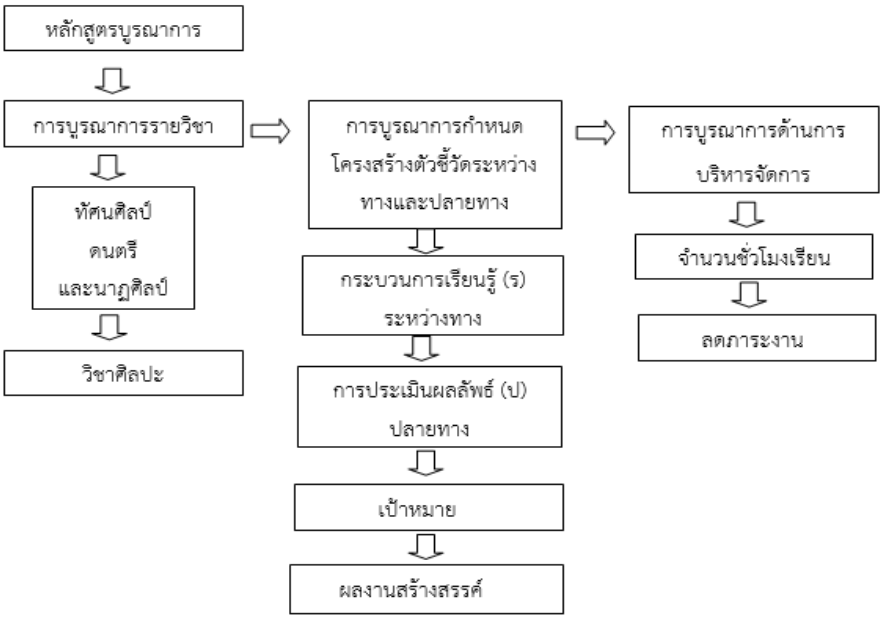

ภาพที่ 2 ลักษณะของหลักสูตรบูรณาการ
ที่มา: ผู้วิจัย

การผสานตัวชี้วัดระหว่างทางและปลายทาง

การจัดการเรียนรู้เชิงสมรรถนะตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (ฉบับปรับปรุง) กระทรวงศึกษาธิการได้จำแนกตัวชี้วัดออกเป็น 2 ลักษณะสำคัญ เพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนรู้และการประเมินผลให้มีความยืดหยุ่น และสะท้อนศักยภาพที่แท้จริงของผู้เรียน ดังนี้

1. ตัวชี้วัดระหว่างทาง (Formative Indicators) หมายถึง ตัวชี้วัดที่มุ่งเน้นการประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ (Assessment for Learning) เป็นตัวชี้วัดที่สะท้อนถึง “กระบวนการเรียนรู้” (Process) ทัศนคติและทักษะพื้นฐานที่นักเรียนแสดงออกในขณะปฏิบัติกิจกรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สอนใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ในการสะท้อนผล (Feedback) และปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับธรรมชาติของนักเรียนรายบุคคลในบริบทของศิลปสุนทรียศาสตร์ ตัวชี้วัดระหว่างทางคือการบันทึกร่องรอยการทดลองทางความคิด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และความสุขในการสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นตลอดเส้นทางการเรียนรู้

2. ตัวชี้วัดปลายทาง (Summative Indicators) หมายถึง ตัวชี้วัดที่มุ่งเน้นการประเมินผลลัพธ์สุดท้าย (Assessment of Learning) เพื่อตรวจสอบระดับความสำเร็จของผู้เรียนในด้าน “องค์ความรู้และสมรรถนะสำคัญ” (Product/Competency) เป็นการสรุปยอดรวมของทักษะที่นำไปใช้ได้จริงตามมาตรฐานที่กำหนด โดยมักแสดงออกผ่านชิ้นงานเชิงสร้างสรรค์ การแสดงนิทรรศการ หรือการนำเสนอผลงานบูรณาการที่สะท้อนถึงการตกผลึกทางสุนทรียภาพและการประยุกต์ใช้ศาสตร์สามศิลป์เข้าด้วยกันอย่างเป็นรูปธรรม

การผสานตัวชี้วัดมาตรฐาน ตัวชี้วัดระหว่างทางและตัวชี้วัดปลายทาง เพื่อให้เห็นภาพรวมของการสร้างหลักสูตรในฐานะ “ผู้ออกแบบประสบการณ์” หลักสูตรบูรณาการ โดยแบ่งโครงสร้างการประเมินออกเป็น 2 ส่วนสำคัญคือ ตัวชี้วัดระหว่างทางและตัวชี้วัดปลายทาง ดังตารางแผนภาพการผสานตัวชี้วัดมาตรฐาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 การผสานตัวชี้วัดระหว่างทางและปลายทาง

ลักษณะ	ตัวชี้วัดระหว่างทาง (Formative)	ตัวชี้วัดปลายทาง (Summative)
เป้าหมาย	เพื่อพัฒนาและปรับปรุง (Assessment for Learning)	เพื่อตัดสินและสรุปผล (Assessment of Learning)
สาระทัศนศิลป์	ผู้เรียนต้องทดลองใช้ เส้น สี รูปร่างและพื้นผิว เพื่อสร้าง “อารมณ์” ที่แตกต่างกัน (เช่น สีโทนร้อนแสดงความโกรธ เส้นโค้งแสดงความพริ้วไหว)	การสร้างสรรค์ “ฉากและอุปกรณ์ประกอบการแสดง” ที่สะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้อย่างสร้างสรรค์
สาระดนตรี	ผู้เรียนฝึกทักษะการฟังและจำแนกองค์ประกอบของดนตรี (จังหวะ ทำนอง ความเข้มของเสียง) โดยเชื่อมโยงกับความรู้สึก	สามารถนำองค์ประกอบดนตรีมาสร้างสรรค์เป็นบทเพลงหรือเสียงประกอบที่สมบูรณ์ เพื่อใช้ในโครงงานหรือสถานการณ์จำลอง (Simulation)
สาระนาฏศิลป์	ผู้เรียนฝึกฝนการเคลื่อนไหวพื้นฐานและภาษาท่าเพื่อสื่อความหมายแทนคำพูดและการแสดงอารมณ์	ผู้เรียนสามารถนำเสนอผลงานที่เกิดจากกระบวนการคิดขั้นสูง และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าขณะแสดงได้

ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 วิชาศิลปะ

สาระทัศนศิลป์	ตัวชี้วัดระหว่างทาง	ตัวชี้วัดปลายทาง
ภาคเรียนที่ 1	ศ 1.1 ป.1/1, ศ 1.1 ป.1/2	ศ 1.1 ป.1/5
ภาคเรียนที่ 2	ศ 1.1 ป.1/3	ศ 1.1 ป.1/4, ศ 1.2 ป.1/1
สาระดนตรี	**ตัวชี้วัดระหว่างทาง**	**ตัวชี้วัดปลายทาง**
ภาคเรียนที่ 1	ศ 2.1 ป.1/1, ศ 2.1 ป.1/3 ศ 2.1 ป.1/5	ศ 2.1ป.1/2, ศ 2.1 ป.1/4
ภาคเรียนที่ 2	ศ 2.2 ป.1/1, ศ 2.2 ป.1/2	ศ 2.1 ป.1/4
สาระนาฏศิลป์	**ตัวชี้วัดระหว่างทาง**	**ตัวชี้วัดปลายทาง**
ภาคเรียนที่ 1	ศ 3.1 ป.1/1	ศ 3.1 ป.1/2
ภาคเรียนที่ 2	ศ 3.1 ป.1/3, ศ 3.2 ป.1/2	ศ 3.2 ป.1/1
รวม 18 ตัวชี้วัด	**11 ตัวชี้วัดระหว่างทาง**	**7 ตัวชี้วัดปลายทาง**

ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 วิชาศิลปะ

สาระทัศนศิลป์	ตัวชี้วัดระหว่างทาง	ตัวชี้วัดปลายทาง
ภาคเรียนที่ 1	ศ 1.1 ป.2/1, ศ 1.1 ป.2/2 ศ 1.1 ป.2/3, ศ 1.1 ป.2/6	ศ 1.1 ป.2/7, ศ 1.1 ป.2/5 ศ 1.1 ป.2/3
ภาคเรียนที่ 2	ศ 1.2 ป.2/1	ศ 1.1 ป.2/8, ศ 1.2 ป.2/2
สาระดนตรี	**ตัวชี้วัดระหว่างทาง**	**ตัวชี้วัดปลายทาง**
ภาคเรียนที่ 1	ศ 2.2 ป.2/1, ศ 2.2 ป.2/2 ศ 2.1 ป.2/3, ศ 2.1 ป.2/5	ศ 2.1 ป.2/4
ภาคเรียนที่ 2	ศ 2.1 ป.2/2	ศ 2.2 ป.2/1
สาระนาฏศิลป์	**ตัวชี้วัดระหว่างทาง**	**ตัวชี้วัดปลายทาง**
ภาคเรียนที่ 1	ศ 3.1 ป.2/1, ศ 3.1 ป.2/2 ศ 3.2 ป.2/1, ศ 3.2 ป.2/3	ศ 3.2 ป.2/2
ภาคเรียนที่ 2	ศ 3.1 ป.2/3, ศ 3.1 ป.2/5	ศ 3.1 ป.2/4
รวม 25 ตัวชี้วัด	**16 ตัวชี้วัดระหว่างทาง**	**9 ตัวชี้วัดปลายทาง**

ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 วิชาศิลปะ

สาระทัศนศิลป์	ตัวชี้วัดระหว่างทาง	ตัวชี้วัดปลายทาง
ภาคเรียนที่ 1	ศ 1.1 ป.3/3, ศ 1.1 ป.3/9 ศ 1.1 ป.3/10, ศ 1.1 ป.3/1 ศ 1.1 ป.3/4	ศ 1.1 ป.3/5
ภาคเรียนที่ 2	ศ 1.1 ป.3/๖, ศ 1.1 ป.3/8 ศ 1.1 ป.3/2, ศ 1.2 ป.3/1	ศ 1.1 ป.3/7, ศ 1.1 ป.3/7 ศ 1.2 ป.3/2
สาระดนตรี	**ตัวชี้วัดระหว่างทาง**	**ตัวชี้วัดปลายทาง**
ภาคเรียนที่ 1	ศ 2.1 ป.3/1, ศ 2.1 ป.3/2 ศ 2.1 ป.3/3, ศ 2.1 ป.3/5 ศ 2.1 ป.3/6, ศ 2.1 ป.3/7	ศ 2.1 ป.3/4
ภาคเรียนที่ 2	ศ 2.2 ป.3/1	ศ ๒.๒ ป.3/๒
สาระนาฏศิลป์	**ตัวชี้วัดระหว่างทาง**	**ตัวชี้วัดปลายทาง**
ภาคเรียนที่ 1	ศ 3.1 ป.3/1	ศ 3.1 ป.3/2
ภาคเรียนที่ 2	ศ 3.1 ป.3/3, ศ 3.1 ป.3/4 ศ 3.1 ป.3/5, ศ 3.2 ป.3/1 ศ 3.2 ป.3/3	ศ 3.2 ป.3/2
รวม 29 ตัวชี้วัด	**21 ตัวชี้วัดระหว่างทาง**	**8 ตัวชี้วัดปลายทาง**

หลักสูตรนี้ถูกออกแบบมาเพื่อ การบูรณาการหลักสูตรและการบริหารจัดการ การออกแบบหลักสูตรภายใต้แนวคิด “การบริหารจัดการชั้นเรียนด้วยครูผู้สอนคนเดียว” (Solo-Teacher Management) มิได้เป็นเพียงการปรับเปลี่ยนวิธีการสอน แต่คือการปฏิรูปโครงสร้างการเรียนรู้สู่ระบบ โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการศึกษาภายใต้ข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคคล ผ่านการสร้างระบบสนับสนุนที่เอื้อต่อ “การกำกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง” (Self-Directed Learning) ของผู้เรียนอย่างเต็มรูปแบบ หัวใจสำคัญของการดำเนินงานนี้ คือการปรับกระบวนทัศน์จากการแยกส่วนวิชาเป็นการสร้าง “เส้นทางการเรียนรู้” (Learning Journey) ที่มีความต่อเนื่องโดยการผสาน “ตัวชี้วัดระหว่างทาง” (Formative Indicators) และ “ตัวชี้วัดปลายทาง” (Summative Indicators) เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ การดำเนินการในลักษณะนี้มิใช่เพียงการจัดกลุ่มคะแนนเพื่อความสะดวกในการกรอกระเบียนแสดงผลการเรียน แต่เป็นการออกแบบภารกิจการเรียนรู้เชิงสมรรถนะ (Competency-based Task) ที่กำหนดให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะย่อย (ระหว่างทาง) เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลลัพธ์สุดท้าย (ปลายทาง)

การบูรณาการเชิงระบบนี้ช่วยลดภาระงานของครูผู้สอน (Teacher Workload Reduction) ในมิติของการถ่ายทอดความรู้เชิงเนื้อหา (Content Delivery) และเปลี่ยนบทบาทของครูสู่การเป็น “ผู้อำนวยความสะดวก” (Facilitator) โดยใช้เครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ (Learning Scaffolding) เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนห้องเรียน ส่งผลให้ห้องเรียนสามารถดำเนินกิจกรรมไปได้ด้วยระบบเชิงโครงสร้าง ลดการพึ่งพาตัวบุคคล และสร้างความยั่งยืนในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดสมรรถนะที่จับต้องได้จริง ดังตารางผลลัพธ์การบูรณาการ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบเชิงบริหารจัดการ: การสอนแบบดั้งเดิม vs การบริหารแบบ Solo-Teacher

การบริหารจัดการ	การสอนแบบดั้งเดิม (Teacher-Dependent)	การบริหารแบบ Solo-Teacher (System-Driven)	ผลลัพธ์การบูรณาการ (Integration Outcome)
การออกแบบหลักสูตร	**แยกส่วน (Silo)** เน้นรายวิชาและตัวชี้วัดเนื้อหา ครูต้องเตรียมแผนและสื่อแยกตามวิชาจำนวนมาก	**เส้นทางการเรียนรู้ (Learning Journey)** เชื่อมโยงตัวชี้วัดระหว่างทางและปลายทางเข้าสู่ภารกิจเดียว (Theme-Based)	**ได้รับสิทธิในการเรียนรู้** สิทธิในการรับรู้และถ่ายทอดความงามผ่านสื่อที่หลากหลายครบทั้งสามสาระ ครอบคลุมเป้าหมายการเรียนรู้ทั้งหมด

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบเชิงบริหารจัดการ: การสอนแบบดั้งเดิม vs การบริหารแบบ Solo-Teacher (ต่อ)

การบริหารจัดการ	การสอนแบบดั้งเดิม (Teacher-Dependent)	การบริหารแบบ Solo-Teacher (System-Driven)	ผลลัพธ์การบูรณาการ (Integration Outcome)
กลไกการขับเคลื่อน	ลดภาวะการ “สลับโหมด” ของครู การรวมหลายวิชาเข้าสู่ภารกิจเดียว (Theme-Based) ช่วยลดความล้าในการเตรียมสื่อและการสลับคาบสอน ทำให้ครูมีพลังงานเหลือเพื่อการดูแลนักเรียนรายบุคคล	**ใช้เครื่องมือนำทาง (Scaffolding)** ออกแบบหลักสูตรตรงกับสภาพแวดล้อมบริบทของโรงเรียนให้เหมาะกับการเรียนรู้ เอื้อต่อผู้รับและผู้สอน	**บูรณาการสาระศิลปะ (ดนตรี-นาฏศิลป์-ทัศนศิลป์)** เข้ากับงานเทศกาลหรืออัตลักษณ์ท้องถิ่น ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น
บทบาทผู้เรียน	**ผู้รับคำสั่ง (Passive)** รอรับความรู้และปฏิบัติตามคำสั่งครูเป็นขั้นตอน พึ่งพาครูเกือบ 100%	**ผู้นำตนเอง (Self-Directed)** กำกับการเรียนรู้และบริหารเวลาด้วยตนเองตาม Roadmap ที่วางไว้	เกิดสมรรถนะจริง ผู้เรียนมีวุฒิภาวะในการจัดการตนเอง (Self-Management) ซึ่งเป็นทักษะชีวิตสำคัญ
การวัดและประเมินผล	**ตรวจงานแยกชิ้น (Fragmented)** ตรวจใบงานสะสมจำนวนมากเพื่อกรอกคะแนนแยกตามช่องวิชา	**ประเมินองค์รวม (Evidence-Based):** ตรวจจาก “ชิ้นงานสมรรถนะ” เดียวที่สะท้อนผลลัพธ์ทุกมิติ	ลดภาระงานเอกสาร ตรวจงานเดียวแต่เช็กลิสต์คะแนนได้ครบ

การจัดโครงสร้างตัวชี้วัดระหว่างทางและปลายทางหลักสูตรสถานศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนเทศบาลสังขะ

การจัดโครงสร้างของหลักสูตรสถานศึกษา จากวิสัยทัศน์ จุดมุ่งหมาย และมาตรฐานการเรียนรู้ที่สถานศึกษาได้กำหนดไว้ สถานศึกษาจะต้องจัดทำโครงสร้างของหลักสูตร ซึ่งกำหนดสาระการเรียนรู้ เวลาเรียน และผลการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้อย่างชัดเจน เพื่อสถานศึกษาจะนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามมาตรฐานที่กำหนด โครงสร้างของหลักสูตรเป็นการแสดงให้เห็นถึงมวลประสบการณ์ที่สถานศึกษาจัดให้ผู้เรียน

เกิดการเรียนรู้ตลอดหลักสูตรที่ผู้เรียนได้ศึกษาอยู่ในสถานศึกษานั้น ๆ แสดงให้เห็นสาระการเรียนรู้ทั้งสาระพื้นฐาน สาระเพิ่มเติม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งกำหนดสัดส่วนเวลาหรือหน่วยกิตของแต่ละสาระการเรียนรู้เป็นรายปี / รายภาค หรือรายสัปดาห์ ประกอบด้วยตัวชี้วัด ดังนี้

1) สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ หลักการ จุดมุ่งหมาย สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของหลักสูตรสถานศึกษา

2) สอดคล้องกับโครงสร้างหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

3) มีการกำหนดสัดส่วนเวลาระหว่างสาระการเรียนรู้กับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอย่างเหมาะสม

4) มีการกำหนดสัดส่วนเวลาระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

5) มีหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้

6) มีหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการกับวิถีชีวิตของผู้เรียน

7) มีรายวิชาพื้นฐาน / หน่วยการเรียนรู้ครบตามกำหนดในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

8) มีรายวิชาเพิ่มเติม / หน่วยการเรียนรู้ตรงตามความต้องการของผู้เรียนและสังคม

9) รายวิชาพื้นฐาน / หน่วยการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ครอบคลุมมาตรฐานการเรียนรู้ตามที่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดดังคิวอาร์โค้ดต่อไป

โครงสร้างหลักสูตร

ภาพที่ 3 คิวอาร์โค้ดโครงสร้างตัวชี้วัดระหว่างทางและปลายทางหลักสูตรสถานศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนเทศบาลสังขะ สังกัดกองการศึกษา เทศบาลสังขะ
ที่มา: ผู้วิจัย

ผู้เขียนสรุปการบูรณาการหลักสูตรศิลปะสู่การเรียนรู้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและซับซ้อน สถานศึกษาจำเป็นต้องปรับบทสู่การเป็นผู้สร้างสรรค์ หลักสูตรสถานศึกษาฉบับนี้จึงถูกออกแบบให้เป็น “เข็มทิศทางศิลปะ” ที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างเป็นองค์รวมโดยใช้ศาสตร์แห่งศิลปะประกอบด้วย ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ เป็นเครื่องมือในการบ่มเพาะความคิดสร้างสรรค์และทักษะแห่งอนาคตสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ จุดเด่นของหลักสูตรนี้คือการก้าวข้ามขีดจำกัดเดิมของการเรียนแบบแยกส่วน (Fragmented Learning) สู่การบูรณาการที่ทรงพลังผ่านกลยุทธ์สำคัญ ดังนี้ โครงสร้างตัวชี้วัด การจัดลำดับตัวชี้วัดระหว่างทางและปลายทางที่ชัดเจนเพื่อการวัดผลที่แม่นยำ การบริหารเวลาเรียนปรับรูปแบบเวลาให้ยืดหยุ่นเพื่อลดภาระงานที่ซ้ำซ้อนของผู้เรียน การคืนเวลาคุณภาพเปิดโอกาสให้ครูและนักเรียนได้ร่วมกันสร้างสรรค์นวัตกรรมการเรียนรู้ที่เปี่ยมด้วยความหมาย มุ่งเน้นการสร้างความสุขในการเรียนรู้ (Joy of Learning) การวัดผลและตัวชี้วัดความสำเร็จ (KPIs) การประเมินผลสัมฤทธิ์ในยุคใหม่มุ่งเน้นที่ “พัฒนาการทางสุนทรียภาพ” และทักษะที่นำไปใช้ได้จริง หลักสูตรนี้ไม่ใช่เพียงการสอนศิลปะ แต่คือการใช้ศิลปะเป็น จะช่วยให้สถานศึกษาสามารถนำข้อมูลไปพัฒนาหลักสูตรได้อย่างรอบด้าน ไม่เพียงแต่ผลิตนักเรียนที่มีทักษะฝีมือ แต่ยังสร้างพลเมืองที่มีความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) และมีความซาบซึ้งในรากเหง้าของตนเองอย่างร่วมสมัย หลักสูตรนี้คือรากฐานสำคัญในการสร้างเด็กไทยที่มีสุนทรียภาพในหัวใจ มีทักษะเชิงปฏิบัติและพร้อมเติบโตเป็นประชากรที่มีคุณภาพ

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการพัฒนากระบวนการ บูรณาการหลักสูตรสถานศึกษาผ่านแนวคิด “พลังสามศิลป์” มิได้จำกัดอยู่เพียงการนำเนื้อหาวิชาทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ มาจัดรวมกันในเชิงปริมาณหรือเพิ่มกิจกรรมเชิงนันทนาการในชั้นเรียนเท่านั้น หากแต่เป็นการก่อรูปของนวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการหลักสูตรภายใต้สภาวะทรัพยากรจำกัด อันถือเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่พลิกโฉมการจัดการศึกษาในระดับฐานรากอย่างมีนัยสำคัญ โดยเน้นการใช้ศักยภาพของศาสตร์ทางศิลปะเป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนอย่างเป็นระบบ

ประการแรก องค์ความรู้ที่ถือเป็นจุดเปลี่ยนเชิงพฤตินัย คือการปฏิรูปบทบาทของครูผู้สอนจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาวิชาไปสู่การเป็น “ผู้ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ข้ามศาสตร์” ในบริบทที่สถานศึกษาประสบปัญหาการขาดแคลนครูตรงตามวิชาเอก แนวคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของการจัดการศึกษาไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนครูที่ครบตามโครงสร้างรายวิชาเสมอไป หากแต่อยู่ที่ความสามารถในการออกแบบระบบสนับสนุนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ครูสามารถดึงจุดร่วมทางสุนทรียศาสตร์ เช่น จังหวะในดนตรี ลายเส้นในทัศนศิลป์และท่วงท่าการเคลื่อนไหวในนาฏศิลป์มาเป็นแกนกลางของการ

จัดประสบการณ์การเรียนรู้ เมื่อครูเปลี่ยนบทบาทจากผู้ถ่ายทอดเนื้อหาเป็นผู้อำนวยความสะดวก กระบวนการเรียนรู้จึงเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนพัฒนาสมรรถนะการนำตนเองอย่างเป็นระบบ แม้อยู่ภายใต้รูปแบบการบริหารจัดการชั้นเรียนโดยครูเพียงคนเดียวก็ยังสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประการที่สอง ในมิติของโครงสร้างหลักสูตร องค์ความรู้นี้นำเสนอ “นวัตกรรมการผสานตัวชี้วัด” ซึ่งเปลี่ยนภาระงานด้านเอกสารและการประเมินผลให้กลายเป็นเส้นทางการเรียนรู้เชิงสมรรถนะ การคัดเลือกและเชื่อมโยงตัวชี้วัดที่มีลักษณะเกื้อหนุนกันช่วยลดความซ้ำซ้อนของกระบวนการวัดและประเมินผลอย่างมีนัยสำคัญ กิจกรรมสร้างสรรค์เพียงกิจกรรมเดียวสามารถสะท้อนสมรรถนะจากหลายศาสตร์พร้อมกัน อันเป็นแนวทางการประเมินในลักษณะหนึ่งภารกิจ หลายมิติการประเมิน ซึ่งทำให้การจัดการเรียนรู้มีความกระชับ ยืดหยุ่น และสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาขนาดเล็กหรือพื้นที่ที่มีข้อจำกัดด้านบุคลากร โมเดลดังกล่าวยังมีศักยภาพในการขยายผลไปยังกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม

ประการสุดท้าย ในมิติของผู้เรียน การบูรณาการสามศิลป์นำไปสู่การก่อเกิด “สุนทรียภาพองค์รวม” ที่เชื่อมโยงความรู้ ทักษะ และอารมณ์ความรู้สึกเข้าไว้ด้วยกัน การนำอัตลักษณ์ท้องถิ่นและบริบททางวัฒนธรรมของชุมชนมาเป็นฐานของการเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนระดับประถมศึกษาตอนต้นเกิดความยึดโยงทางอารมณ์ต่อบทเรียนอย่างลึกซึ้ง เมื่อผู้เรียนสามารถถ่ายทอดท่วงทำนองดนตรีท้องถิ่นออกมาเป็นลายเส้นทางทัศนศิลป์และแปรความหมายผ่านการเคลื่อนไหวทางนาฏศิลป์ กระบวนการดังกล่าวย่อมนำไปสู่การตกผลึกทางปัญญาและการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการเป็นพลเมืองที่มีรากฐานมั่นคงในชุมชนของตน

องค์ความรู้จากการพัฒนากระบวนการบูรณาการหลักสูตรผ่านพลังสามศิลป์ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า ความยืดหยุ่นเชิงบริหารและความคิดสร้างสรรค์เชิงหลักสูตรคือกลไกสำคัญในการก้าวข้ามข้อจำกัดด้านทรัพยากร

บุคคล การบูรณาการมิใช่เพียงแนวทางแก้ปัญหาเฉพาะหน้า หากเป็นพลวัตใหม่ของการจัดการศึกษาที่สามารถยกระดับสุนทรียภาพและสมรรถนะของผู้เรียนให้เติบโตอย่างงดงามและยั่งยืนบนฐานรากของตนเองอย่างแท้จริง.

ภาพที่ 4 วงจรสุนทรียศาสตร์ผสานตัวชี้วัดศิลป์
ที่มา: ผู้วิจัย

แผนภาพวงจรสุนทรียศาสตร์ผสานตัวชี้วัดศิลป์ สะท้อนกรอบแนวคิดของการจัดการเรียนรู้ศิลปะแบบบูรณาการสุนทรียศาสตร์ที่มุ่งเชื่อมโยงศาสตร์ทางศิลปะทั้งสามแขนงประกอบด้วย ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ เข้าด้วยกันอย่างมีระบบ โดยมิได้มุ่งเพียงการรวมเนื้อหา หากแต่เน้นการออกแบบ “ประสบการณ์การเรียนรู้” ให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้ เข้าใจ และสร้างสรรค์ผ่านมิติทางสุนทรียภาพที่หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว

แก่นของแนวคิดนี้อยู่ที่กระบวนการเชื่อมโยงอย่างเป็นลำดับ ได้แก่

ศาสตร์สามศิลป์⟶บูรณาการ⟶ตัวชี้วัดระหว่างปลายทาง⟶ผลลัพธ์สะท้อนการเรียนรู้

แผนภูมิวิถีการเรียนรู้บูรณาการ (Integration Learning Path)

1. ศาสตร์สามศิลป์

เป็นการหลอมรวมมิติการรับรู้เพื่อสร้าง “ประสบการณ์ที่สมบูรณ์” (Holistic Experience)

- **ทัศนศิลป์ (Visual Perception)** การมองเห็น การจัดองค์ประกอบ และการสื่อสาร
- **ดนตรี (Auditory Perception)** จังหวะ อารมณ์ และการรับรู้ผ่านโสตสัมผัส
- **นาฏศิลป์ (Kinesthetic Perception)** การเคลื่อนไหว ภาษาท่าทาง และการใช้พื้นที่เชิงกายภาพ

2. กระบวนการบูรณาการ

ไม่ใช่แค่การนำมาวางต่อกัน แต่เป็นการ **“ร้อยเรียง”** ให้กลายเป็นเนื้อเดียวกัน

- **Theme-Based** ตั้งหัวข้อการเรียนรู้ที่ต้องใช้ทั้ง 3 ศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์ผลงาน

• **Active Learning** ผู้เรียนได้ “ลงมือทำ” โดยใช้เครื่องมือจากทั้งสามศิลป์เป็นภาษาในการแสดงออก

3. ตัวชี้วัดระหว่างทางสู่ปลายทาง

การออกแบบการประเมินที่เปลี่ยนจาก “การทดสอบ” เป็น “การสะท้อนความสามารถ”

• **ตัวชี้วัดระหว่างทาง (Formative)** เน้น **“กระบวนการ” (Process)** เช่น การฝึกซ้อม จังหวะการทำงานร่วมกัน การตัดสินใจแก้ปัญหา และความพยายามในการทดลองสิ่งใหม่

• **ตัวชี้วัดปลายทาง (Summative):** เน้น **“ความสำเร็จรวบยอด” (Performance)** เช่น ชิ้นงานสร้างสรรค์บูรณาการที่สะท้อนถึงความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง (Mastery) ในทุกมิติ

4. ผลลัพธ์สะท้อนการเรียนรู้

ผลสัมฤทธิ์ที่แสดงออกมากกว่าแค่คะแนน แต่เป็น “ตัวตน” ของผู้เรียน

• **ความฉลาดทางสุนทรียะ (Aesthetic Intelligence)** ความสามารถในการเลือกสรรและผสมผสานสุนทรียศาสตร์มาใช้ในชีวิต

• **การคิดเชิงระบบ (System Thinking)** การเห็นความเชื่อมโยงของสิ่งต่าง ๆ และนำมาสร้างสรรค์สิ่งใหม่

• **สมรรถนะการสื่อสาร (Communication Competency)** การสื่อสารอารมณ์และความคิดผ่านช่องทางที่หลากหลาย (Visual, Audio, Movement)

กล่าวคือ เริ่มจากการบูรณาการองค์ความรู้และทักษะของแต่ละศาสตร์ สู่การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมายสำหรับผู้เรียน จากนั้นจึงผสานตัวชี้วัดที่เกื้อหนุนกันให้สอดคล้องกับกิจกรรมเดียวกัน และนำไปสู่ผลลัพธ์การเรียนรู้เชิงสมรรถนะที่ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการคิด และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในมิติเชิงระบบ แนวคิดนี้ยังสะท้อนความยืดหยุ่นในการบริหารจัดการหลักสูตร โดยเฉพาะในบริบทสถานศึกษาที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคลากร ครูสามารถออกแบบกิจกรรมสร้างสรรค์เพียงหนึ่งกิจกรรมให้ตอบสนองตัวชี้วัดจากหลายศาสตร์พร้อมกัน อันนำไปสู่การประเมินผลแบบบูรณาการและลดความซ้ำซ้อนของภาระงาน ดังนั้น แผนภาพนี้จึงมิใช่เพียงภาพแสดงความสัมพันธ์ของศาสตร์ศิลป์ทั้งสาม หากแต่เป็นกรอบคิดเชิงกลยุทธ์ที่ชี้นำการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้ก้าวสู่การสร้าง และการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 4 สะท้อนแนวคิด

สะท้อนแนวคิด เกิดจากการบูรณาการศาสตร์ทางศิลปะทั้งสามแขนง ประกอบด้วย **ทัศนศิลป์** – การรับรู้และสร้างสรรค์ผ่านการมองเห็น เช่น เส้น สี รูปทรง องค์ประกอบศิลป์ **ดนตรี** – การรับรู้และแสดงออกผ่านเสียง จังหวะ ทำนอง อารมณ์ ความรู้สึกทางกาย **นาฏศิลป์** – การสื่อสารผ่านร่างกาย การเคลื่อนไหว จังหวะ และลีลาท่าทางที่สื่อออกมา เมื่อทั้งสามศาสตร์เชื่อมโยงกัน จะก่อให้เกิดประสบการณ์ทางสุนทรียะที่สมบูรณ์ (Holistic Aesthetic Experience) ซึ่งไม่ได้แยกส่วนเป็นรายวิชา แต่หลอมรวมเป็นการเรียนรู้แบบองค์รวม	ความหมายของ “ผสานตัวชี้วัด” คำว่า “ผสานตัวชี้วัด” สื่อถึงการออกแบบการเรียนรู้ที่ไม่ได้บูรณาการเฉพาะเนื้อหา แต่ยังเชื่อมโยงตัวชี้วัดตามหลักสูตรของแต่ละสาระเข้าด้วยกัน ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านการวิเคราะห์องค์ประกอบศิลป์ ตัวชี้วัดด้านจังหวะและการฟังเชิงวิพากษ์ ตัวชี้วัดด้านการเคลื่อนไหวและการแสดงออก จึงเป็นแนวคิดเชิงกลยุทธ์ที่มุ่งให้การจัดการเรียนรู้ทางศิลปะพัฒนาเด็กทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการคิด และคุณค่าทางอารมณ์อย่างบูรณาการ

สรุป

แก่นของหลักสูตรการบูรณาการหลักสูตรสถานศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ประกอบด้วยทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนเทศบาลสังขะ ถือเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้สร้างหลักสูตรให้ผู้มีหน้าที่ออกแบบระบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นอย่างยืดหยุ่น โดยกระบวนการนี้ขับเคลื่อนผ่านขั้นตอนการพัฒนาที่สะท้อนถึงกลไกการบริหารจัดการสมัยใหม่ เริ่มจากการวิเคราะห์พื้นฐานสถานศึกษาไปจนถึงการประเมินเพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งหัวใจสำคัญที่ปรากฏชัดคือการบริหารจัดการตัวชี้วัดระหว่างทางและปลายทางอย่างมีกลยุทธ์ เพื่อคัดเลือกและเชื่อมโยงตัวชี้วัดที่มีจุดร่วมเข้าด้วยกัน อันส่งผลโดยตรงต่อการจัดเวลาเรียนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและลดความซ้ำซ้อนในกระบวนการวัดผล อีกทั้งยังเป็นแนวทางสำคัญในการแก้ปัญหา ข้อจำกัดด้านบุคลากรผ่านนวัตกรรมการบริหารจัดการชั้นเรียนด้วยครูผู้สอนคนเดียว (Solo-Teacher Management) ที่เปลี่ยนจากบทบาทผู้สอนมาเป็นผู้ออกแบบประสบการณ์การเรียน

หลักสูตรสถานศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ประกอบด้วย ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ สำหรับระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ถือเป็นการปฏิรูปเชิงโครงสร้างที่การบูรณาการหลักสูตรสถานศึกษาผ่านพลังสามศิลป์ การผสานตัวชี้วัดระหว่างทางและปลายทาง ดังผลลัพธ์ที่ปรากฏ

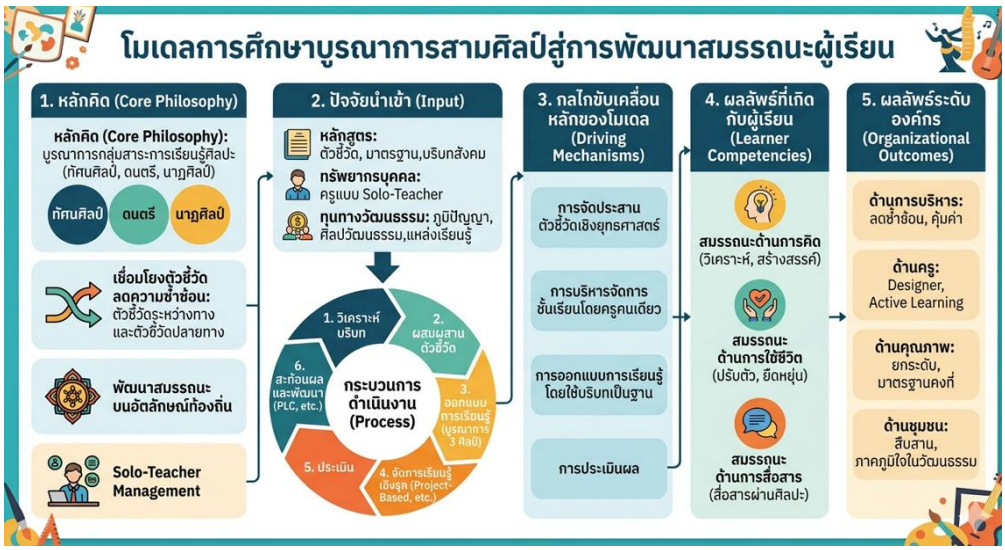

ภาพที่ 5 โมเดลการศึกษาบูรณาการสามศิลป์สู่การพัฒนาสมรรถนะผู้เรียน
ที่มา: ผู้วิจัย

ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ การผสานตัวชี้วัดระหว่างทางและปลายทาง (Strategic Indicator Alignment)

บูรณาการหลักสูตรผ่านพลังสามศิลป์ (Strategic Indicator Alignment) กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ประกอบด้วย ทัศนศิลป์ ดนตรี นาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 การปฏิรูปหลักสูตรสถานศึกษาผ่านกลไกการบริหารจัดการชั้นเรียนแบบ Solo-Teacher Management ส่งผลการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการ ซึ่งไม่เพียงแต่เพิ่มประสิทธิภาพในด้านทรัพยากรและเวลาเรียนเท่านั้น แต่ยังยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนผ่านมิติสำคัญ 3 ประการ ดังรายละเอียดที่ปรากฏสรุปผลลัพธ์เชิงประจักษ์ดังนี้

สมรรถนะผู้เรียน	พลังสามศิลป์ (ทัศนศิลป์-ดนตรี-นาฏศิลป์)	การผสานตัวชี้วัดระหว่างทางและปลายทาง	ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ (Expected Outcomes)
การคิด	**การวิเคราะห์จุดร่วมเชิงมโนทัศน์** การสังเกต รูปร่าง รูปทรง จังหวะ เสียง และการเคลื่อนไหวในธรรมชาติและวัฒนธรรม	**Conceptual Mapping** เชื่อมโยงตัวชี้วัดพื้นฐานด้านการรับรู้ (ระหว่างทาง) สู่การสร้างสรรค์ผลงานรวบยอด (ปลายทาง)	**Curricular Optimization** ลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหา ผู้เรียนเกิดการคิดเชิงระบบและจินตนาการที่เชื่อมโยงกัน

สมรรถนะผู้เรียน	พลังสามศิลป์ (ทัศนศิลป์-ดนตรี-นาฏศิลป์)	การผสานตัวชี้วัดระหว่างทางและปลายทาง	ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ (Expected Outcomes)
การใช้ชีวิต	**การเรียนรู้อิงบริบทท้องถิ่น** การนำทุนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นมาเป็นฐานในการจัดกิจกรรมเรียนรู้	**Context-Based Design** ใช้สถานการณ์จริงในชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนการบรรลุตัวชี้วัดด้านความภาคภูมิใจและสุนทรียภาพ	**Identity-Based Learning** ผู้เรียนตระหนักในรากเหง้า มีทักษะการปรับตัว และมีความรับผิดชอบต่อชิ้นงาน
การสื่อสาร	**การถ่ายทอดผ่านสื่อผสม** การแสดงออกผ่านเส้น สี เสียง เพลง และท่ารำ เพื่อสื่อสารความหมาย	**Performance-Based Task** การวัดผลผ่านชิ้นงานเดียวที่สะท้อนทักษะการสื่อสารครบทั้ง 3 ศาสตร์ (Integrated Assessment)	**Seamless Learning** ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดความคิดและความรู้สึกได้อย่างเป็นองค์รวมและมั่นใจ

ผลลัพธ์เชิงประจักษ์จากนวัตกรรมนี้สะท้อนผ่านมิติสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) ด้านการคิด ผ่านการผสานแก่นความรู้สำคัญ (Core Concept Integration) ที่ช่วยลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาและกระตุ้นการคิดเชิงระบบ 2) ด้านการใช้ชีวิต ผ่านการเรียนรู้อิงบริบทท้องถิ่น (Context-Based Design) ที่เชื่อมโยงตัวชี้วัดด้านสุนทรียภาพเข้ากับสถานการณ์จริงในชุมชน และ 3) ด้านการสื่อสาร ผ่านการถ่ายทอดสื่อผสม (Performance-Based Task) ที่บูรณาการทักษะทั้ง 3 ศาสตร์เข้าด้วยกันอย่างแนบเนียน

ผลลัพธ์เชิงประจักษ์จากการดำเนินงาน (Expected Outcomes)

ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ผ่านกระบวนการสะท้อนกลับ การประเมินผลลัพธ์เชิงประจักษ์ (Expected Outcomes) ในมิติต่าง ๆ ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งในส่วนของผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และตัวแทนผู้ปกครองในเขตพื้นที่อำเภอสังขะ ซึ่งผลจากการรวบรวมข้อมูลผ่านการสะท้อนความคิดเห็นและร่องรอยการปฏิบัติงานจริง สามารถจำแนกผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ดังนี้

1. มิติประสิทธิภาพการบริหารจัดการ (Administrative Efficiency)

ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา พบว่าการยุบรวมตัวชี้วัดที่ซ้ำซ้อน ทำให้เกิดความคล่องตัวในการจัดตารางสอน ครูสามารถบริหารจัดการเวลาเพื่อมุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ได้มากขึ้น

2. มิติการพัฒนาสมรรถนะองค์รวม (Holistic Competency)

ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ ข้อมูลจากครูผู้สอนระบุว่า นักเรียนระดับชั้น ป.1-3 มีพัฒนาการด้านการคิดเชื่อมโยง การคิด การใช้ชีวิต การสื่อสาร อย่างเด่นชัด โดยสามารถสร้างสรรค์ผลงานที่สะท้อนทักษะ 3 ศาสตร์ได้อย่างเป็นรอบรู้

3. มิติการยกระดับคุณภาพภายใต้ข้อจำกัด (Quality Assurance)

ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ ผลการสัมภาษณ์ครูผู้สอนสะท้อนว่า หลักสูตรการผสมผสานตัวชี้วัดระหว่างทางปลายทาง เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ครูสามารถดำเนินการสอนได้อย่างมั่นใจและมีมาตรฐานเดียวกัน

4. มิติการสร้างอัตลักษณ์แห่งการเรียนรู้ (Local Identity)

ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ตัวแทนผู้ปกครองและชุมชน พบว่าผู้เรียนมีความตระหนักและภาคภูมิใจในรากเหง้า ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยถ่ายทอดออกมาผ่านผลงานศิลปะ

รายละเอียด	ผลลัพธ์	ตัวบ่งชี้
การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ	ลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาและกระบวนการประเมินผล ทำให้การใช้เวลาเรียนและทรัพยากรบุคคลเกิดประโยชน์สูงสุด	Efficiency อัตราความซ้ำซ้อนของตัวชี้วัดลดลง และการใช้ทรัพยากรบุคคลมีความคล่องตัวสูงขึ้น
การพัฒนาสมรรถนะองค์รวม	ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ (Seamless Learning) ครอบคลุมทั้งด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย ในคราวเดียว	Integrated Learning ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์ผลงานที่สะท้อนทักษะ 3 ศาสตร์ได้อย่างเป็นเอกภาพ

รายละเอียด	ผลลัพธ์	ตัวบ่งชี้
การยกระดับคุณภาพภายใต้ข้อจำกัด	รักษามาตรฐานคุณภาพการศึกษาได้ดีเยี่ยม แม้ในสภาวะจำกัดด้านบุคลากรเฉพาะทาง ผ่านนวัตกรรมการจัดการชั้นเรียน	**Active Learning Design** แผนจัดการเรียนรู้ บูรณาการ (Single Lesson Plan) ที่มีคุณภาพและนำไปใช้ได้จริง
การสร้างอัตลักษณ์แห่งการเรียนรู้	ผู้เรียนมีความภาคภูมิใจในรากเหง้าวัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอสังขะ และมีทักษะการปรับตัวในโลกยุคใหม่	**Local Pride & Adaptability** ชิ้นงานหรือภารกิจรวบยอดสะท้อนถึงภูมิปัญญาสังขะควบคู่กับสมรรถนะ

ผลจากการดำเนินงานตามขั้นตอนอย่างเป็นระบบส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงประจักษ์ใน ประกอบด้วย ด้านการบริหารจัดการที่สามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนครูเฉพาะทางได้โดยไม่ลดทอนคุณภาพการศึกษา ด้านครูผู้สอนที่ได้รับการยกระดับบทบาทสู่การเป็น “ผู้ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้” และประการสำคัญที่สุดคือ ด้านผู้เรียน นักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้จากศาสตร์ทั้งสามแขนงไปสู่การปฏิบัติจริง เกิดสุนทรียภาพทางอารมณ์ และมีสมรรถนะพื้นฐานที่เข้มแข็งบนฐานของอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้เรียนสามารถกำกับการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างเป็นระบบ ระหว่างปัญญา ทักษะ และคุณธรรม เพื่อมุ่งเน้นการสร้างสมรรถนะผู้เรียนใน คือ ด้านพุทธิพิสัยที่เน้นการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ด้านทักษะพิสัยที่มุ่งเน้นทักษะแห่งอนาคตและการใช้เทคโนโลยี และด้านจิตพิสัยที่ปลูกฝังความเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบควบคู่ไปกับการหวงแหนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การบูรณาการสามศิลป์จึงทำหน้าที่เป็นแนวทางวิชาการ ให้ผู้เรียนเกิดความสุขในการเรียนรู้สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้สู่การปฏิบัติจริง และเติบโตเป็นประชากรที่มีคุณภาพในโลกยุคใหม่ได้อย่างสง่างามภายใต้การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด นับเป็นการวางรากฐานการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1. ด้านบริหารจัดการ นำโมเดล Solo-Teacher Management มาใช้เพื่อลดภาระครูโดยควบรวมตัวชี้วัดที่มีจุดร่วมเข้าด้วยกันเป็นหน่วยการเรียนรู้เดียว

2. ด้านการประเมิน เน้นการประเมิน “ระหว่างทาง” เพื่อพัฒนาทักษะ และใช้ “ปลายทาง” เพื่อวัดสมรรถนะผ่านชิ้นงานจริง แทนการสอบแบบเดิม

3. ด้านเทคโนโลยี พัฒนาคลังสื่อดิจิทัล (เช่น QR Code) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนนำพาตนเอง (Self-Directed Learning) และลดการพึ่งพาครูผู้สอน

4. ด้านบริบท ใช้ทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นฐานการเรียนรู้ เพื่อสร้างความภูมิใจและเชื่อมโยงศิลปะเข้ากับวิถีชีวิตจริง

5. ด้านบุคลากร ส่งเสริมการทำ PLC ระหว่างครูเพื่อแลกเปลี่ยนเทคนิคการสอนข้ามศาสตร์อย่างต่อเนื่อง

รายการอ้างอิง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.* โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กัมพล ขันทะวงษ์. (2555). *แนวทางการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 25* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

จิติมา วรรณศรี. (2557). *การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา*. รัตนสุวรรณการพิมพ์

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. (2539). *การพัฒนาหลักสูตร: หลักการและแนวปฏิบัติ*. อลีนเพรส.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2556). *การพัฒนาหลักสูตร: ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.* วีพริ้นท์.

ทิศนา แขมมณี. (2553). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.* สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธำรง บัวศรี. (2542). *ทฤษฎีหลักสูตร: การออกแบบและพัฒนา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). พัฒนาศึกษา.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. (2545). อักษรไทย.

พิมพันธ์ เดชะคุปต์. (2560). *สอนเขียนแผนบูรณาการบนฐานเด็กเป็นสำคัญ.* สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สงัด อุทรานันท์. (2532). *พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร*. มิตรสยาม.

สวัสดิ์ ประทุมราช และคณะ. (2521). *การศึกษาความสอดคล้องระหว่างหลักสูตรการฝึกหัดครูกับหลักสูตรประถมศึกษา*. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2566). *แนวทางการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามตัวชี้วัดระหว่างทาง ตัวชี้วัดปลายทางและเกณฑ์การจบหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.

สุมิตร คุณากร. (2520). *หลักสูตรและการสอน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). ชวนชม.

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2562). *วิธีจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด.* ภาพพิมพ์.

ออมสิน จตุพร.(2557). ศาสตร์ด้านหลักสูตร: การบรรจบกันของโลกาภิวัตน์ อุดมการณ์ทางการศึกษาและสหวิทยาการทางมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร, 16*(3), 195-207.

Beauchamp, G. A. (1968). *The curriculum of elementary school*. Allyn & Bacon.

Ornstein, A. C. (2003). *Contemporary issues in curriculum*. Allyn & Bacon.

Saylor, J. G., & Alexander, W. M. (1974). *Planning curriculum for schools*. Holt, Rinehart & Winston.

Sowell, J. E. (1996). *Curriculum: An integrative introduction*. Prentice Hall.

Taba, H. (1962). *Curriculum development. Theory and practice*. Harcourt, Brace & World.

Tyler, R. W. (1971). *Basic principles of curriculum and instruction.* (31st ed). The University of Chicago Press.